

Kirjoittamisen tutkimus on tutkimusalana toisaalta uusi, toisaalta vanha. Tekstejä on tutkittu vuosituhansia esimerkiksi retoriikan, kirjallisuustieteen, teologian, oikeustieteiden ja kielitieteiden piirissä. Kirjoittamiseen liittyvien sosiaalisten rakenteiden tutkimusta on tehty vähemmän, mutta sitäkin löytyy. Toisinaan kirjoittamisen tutkimus nähdään uutena tutkimusalana, joka on viime vuosikymmeninä ollut nousussa. Jos kuitenkin haluaa olla provosoiva, voisi väittää, että esimerkiksi kirjallisuustiede ja lingvistinen tekstintutkimus ovat kirjoittamisen tutkimuksen osa-alueita. Ne keskittyvät pääosin yhteen kirjoittamisen osa-alueeseen, tekstiin. Jos taas kirjoittamisen tutkimuksen haluaa nähdä uuden kehityksen tuloksena, täytyy puhua juuri prosessiin keskittyvästä tutkimuksesta. Kirjoittamisen prosessia on tarkasteltu systemaattisesti vasta jonkin aikaa, Suomessa oikeastaan hyvin vähän.

Edellä esille tulleiden havaintojen lisäksi jaottelu voisi auttaa korostamaan vielä yhtä asiaa: kirjoittamista voi ja tulee opiskella monesta eri näkökulmasta ja kirjoittamista voi ja tulee opettaa monesta eri näkökulmasta. Kirjoittamisen opetuksen on huomioitava monia erilaisia taitoja ja tarkasteltava kirjoittamista monesta eri suunnasta, muuten se on väistämättä varsin rajoittunutta ja puutteellista. Kirjoittamisen opiskelijalla on myös edessään melkoinen urakka. Hyvän kirjoittajan on hallittava monia asioita.

ERILAISET KIRJOITTAMISKÄSITYKSET

Jos ihmisiltä kysyy, mitä kirjoittaminen heidän mielestään on, vastaukset ovat usein epämääräisiä tai ainakin ne poikkeavat toisistaan paljon. Usein myös ammattilaisten, kuten vaikkapa opettajien ja kirjailijoiden, näkemykset eroavat paljon henkilön mukaan. Käsitukset kirjoittamisesta ovat myös muuttuneet paljon aikojen kuluessa. Vaikka tarkastelisi kirjoittamista vain 1900- ja 2000-lukujen näkökulmasta, voi nähdä, että kirjoittamista on eri vuosikymmeninä opetettu monella eri tavalla.

Englantilainen kirjoittamisen tutkija ja kielitieteilijä Roz Ivanič on hahmotellut eräänlaisen luokittelun erilaisista kirjoittamiskäsityksistä. Ivaničin malli esittää varsin selkeässä muodossa ne pääasialliset käsitykset tai ideologiat, joita ihmisillä kirjoittamisesta on. Hänen mukaansa kirjoittamista voi tarkastella kuudesta eri näkökulmasta, jotka ovat seuraavat:

- 1) Kirjoittaminen on taitoa.
- 2) Kirjoittaminen on luovuutta.
- 3) Kirjoittaminen on prosessi.
- 4) Kirjoittaminen on tekstilajin tuottamista.
- 5) Kirjoittaminen on sosiaalista toimintaa.
- 6) Kirjoittaminen on sosiopoliittista toimintaa.

Luettelo on osittain kronologinen, sillä reilun viidenkymmenen viime vuoden aikana käsitykset kirjoittamisesta ja kirjoittamisen opettamisesta ovat kehittyneet historiallisesti luettelon mukaisesti. Jokainen edellä mainituista kirjoituskäsityksistä on kuitenkin läsnä myös nykypäivänä, sillä ihmiset ajattelevat tälläkin hetkellä kirjoittamisesta eri tavoin ja kirjoittamista opetetaan eri näkökulmista. Vaikka erilaisissa kirjoittamisen opetuksen malleissa painottuu jokin erityisesti edellä mainituista

näkemyksistä, käsitykset eivät välttämättä sulje toisiaan pois eivätkä ole ristiriitaisia. Ensinnäkin yhdellä henkilöllä voi olla useita erilaisia käsityksiä kirjoittamisesta. Toiseksi kirjoittamista voi opettaa ja opiskella kaikista näistä näkökulmista.

Seuraavaksi tulkitaan ja tarkastellaan yksityiskohtaisesti kutakin näistä kuudesta käsityksestä.

Kirjoittaminen on taitoa

Ensimmäinen kirjoittamiskäsitys, jota tarkastelemme, voidaan muotoilla ajatuksiksi *kirjoittaminen on taitoa*. Tämän käsityksen mukaan kirjoittaminen on siis ensisijaisesti eräänlainen käytännön taito. Kirjoittaminen on pohjimmiltaan tarkasteltuna oikeaoppisten lauseiden ja virkkeiden tuottamista. Tämän ajattelun mukaan teksti on hyvä, jos se on virheetön.

Tällainen käsitys on kouluopetuksen perinteinen näkemys kirjoittamisesta. Se korostuu esimerkiksi perinteisessä ainekirjoituksessa, jossa painotetaan oikeakielisyyttä ja jossa opettaja merkitsee palautteena erityisesti tekstissä olevat *virheet*. Usein tällainen käsitys korostuu myös vieraiden kielten kirjoittamisen opetuksessa, jossa kieliopin merkitys helposti korostuu. Tällöin teksti kokonaisuutena voi jäädä toissijaiseksi ja ensisijaisena arviointiperusteena on kieliopillinen ja oikeinkirjoitussellinen virheettömyys.

Tähän kirjoittamiskäsitykseen perustuva malli oli käytännössä ainoa kirjoittamisen opetuksen malli 1960-luvulle asti. Suomessa se oli hallitseva ainakin vielä 1980-luvulla, ja yhä nykyäänkin se on vahvasti läsnä kirjoittamisen opetuksessa sekä ihmisten käsityksissä. Kirjoittaminen on taitoa -käsityksen mukainen kirjoittamisen opiskelu on paljolti oikeinkirjoituksen, oikeakielisyyden ja kieliopin opiskelua. Tyypillisiä harjoituksia tämäntyyppisessä kirjoittamisen opetuksessa ovat ainekirjoitus ja kielenhuoltoharjoitukset.

Kun kirjoittamista tarkastellaan tai opetetaan taitona, kirjoittamisen taito erotetaan yleensä lukemisen taidosta. Näitä molempia pidetään kyllä kielitaidon osa-alueina, mutta usein niitä pidetään toisistaan erillisinä tai ainakaan niiden välistä yhteyttä ei tuoda esille.

Kirjoittaminen on taitoa -ajattelussa kirjoittamisen ja kirjoittamisen opetuksen fokus on tekstissä, kirjoittamisen lopputuloksessa, ei esimerkiksi kirjoittamisen prosessissa. Käsitys kirjoittamisen prosessista on usein varsin yksiulotteinen ja paljolti tiedostamaton. Kirjoittamisen ajatellaan koostuvan selkeärajaisista tehtävistä ja etenevän lineaarisesti aina tietyssä järjestyksessä.

Kirjoitettavalle tekstille voi olla myös tietyt muodolliset vaatimukset. Tekstin on oltava tietyn mittainen, ja myös muut ulkoiset kriteerit voivat korostua. Joiltain osin vaatimukset esimerkiksi ulkoasun suhteen saattavat olla tarkasti muotoiltuja. Yleensä kirjoittamisen ajatellaan myös tapahtuvan yhdellä kertaa, kuten esimerkiksi prototyyppisessä ainekirjoituksessa. Kirjoittaja työskentelee tällöin yksin ja saa yleensä arvioinnin työstään vasta lopuksi. Varsinaista palautetta kirjoittaja ei siis saa, sillä arvioinnin tarkoituksena on lähinnä vain arvioida teksti.

Tämänkaltainen näkemys tai kirjoittamisen ohjauksen tyyli on tunnistettavissa tietyistä kielenkäytön muodoista. Ohjeissa toistuvia sanoja ovat esimerkiksi ”oikea” ja ”oikein”. Korostetaan, mitä kirjoittaja ”ei saa” tehdä tai mitä kirjoittajan ”tulee” tehdä sekä mitä tekstissä ”pitää olla” tai ”ei saa olla”. Yksioikoisimmassa kirjoittaminen on taitoa -käsitykseen perustuvassa kirjoittamisen opetuksessa kirjoittamiseen liittyvien sääntöjen merkitys on siis korostunut ja kieleen ja kirjoittamiseen liittyy paljon normatiivisuutta.

Tämänkaltaista kirjoittamiskäsitystä on viime vuosikymmeninä kritisoitu varsin paljon sen yksipuolisen orientaation takia. Useat myöhemmin esiteltävät käsitykset ja mallit ovatkin syntyneet ikään kuin vastareaktiona kirjoittaminen on taitoa -käsitykselle. Tiettyinä aikoina tai tietyissä yhteyksissä tämänkaltainen käsitys kirjoittamisen opetuksesta on jopa hylätty kokonaan. On ajateltu esimerkiksi, että kirjoittajat

oppivat tarvitsemansa säännöt implisiittisesti eikä niiden opettaminen siis ole edes tarpeen. Samoin on ajateltu, että sääntöjen ja oikeakielisyyden korostaminen tukahduttaa oppilaiden kirjoittamista ja johtaa heidät harhateille.

Vaikka edellä esitetyt väitteet voivat olla ainakin osittain perusteltuja, ei tätä kirjoittamisen puolta voi myöskään keinotekoisesti täysin irrottaa kirjoittamisesta tai sen opetuksesta. Taito ja oikeakielisuus ovat osa kirjoittamista. Kirjoittajan on vaikea tai jopa mahdoton ilmaista itseään tehokkaasti kirjallisesti ilman niitä. Taidon ja oikeakielisyyden korostaminen ei välttämättä edistä muita kirjoittamisen osa-alueita ja voi jopa helposti tukahduttaa niitä. Taito ja oikeakielisuus ovat kuitenkin todennäköisesti aina jollain tavalla osa kirjoittamisen opetusta. Ihmisten normatiivisuuteen liittyvissä käsityksissä korostuvat myös tietynlaiset normit, esimerkiksi tyypillisesti vaikkapa pilkutus ja tietyt oikeinkirjoitussäännöt. Kirjoittaminen on kuitenkin taitoa monella eri tasolla. Myös esimerkiksi epäsymmetriaksi ja substantiivitaudeksi nimettyjen tekstin sujuvuutta heikentävien ilmiöiden tunnistaminen on oma taitonsa, jota ei tulisi väheksyä.

HARJOITUS OIKEAKIELISYYTTÄ

Katso kirjoittaminen on taitoa -käsityksen mukaisia harjoituksia esimerkiksi kirjoista *Uusi kieliopas: testit ja tehtävät* (Eronen, Kesseli, Ventelä, 2007) tai *Kielenhuollon kivijalka* (Panhelainen, 2004).

Kirjoittaminen on luovuutta

Kirjoittaminen on luovuutta -käsityksen mukaan kirjoittaminen on puolestaan ensisijaisesti kirjoittajan luovuuden tuote, ja näkemys korostaa erityisesti yksilöllisen luovuuden merkitystä. Näkemyksessä sekä sen innoittamassa kirjoittamisen opetuksen mallissa keskitytään yhä paljolti tekstiin mutta kriteerit ovat varsin erilaiset kuin edellisessä näkemyksessä. Tarkasteltaessa kirjoittamista luovuutena keskeistä on kirjoituksen sisältö ja tyyli. Teksti on hyvä, jos se on omaperäinen. Erityisesti tekstin kaunokirjallisia arvoja korostetaan.

Vaikka luovuutta on aina pidetty tärkeänä elementtinä kirjoittamisessa, luovuuden nostaminen kirjoittamisen ja kirjoittamisen opetuksen keskiöön alkoi saada jalansijaa erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla Yhdysvalloissa. Luovuutta korostava käsitys ja siihen perustuva kirjoittamisen opetuksen malli syntyivätkin vastareaktiona kirjoittaminen on taitoa -ajattelulle.

Kirjoittamisen opiskelu on tämänkaltaisen ajattelun mukaan ensisijaisesti kirjoittajan *oman äänen* etsimistä, omaperäisyyden tavoittelua. Vaikka tätä oman äänen käsitettä ei välttämättä määritellä kovin selkeästi, sen ajatellaan olevan tunnistettavissa. Keskeinen tavoite kirjoittamisen opiskelussa ja oman äänen etsinnässä on kirjoittamisen estojen ja pidäkkeiden poistaminen. Kirjoittajan tulisi siis oppia kirjoittamaan mistä tahansa haluamastaan aiheesta, miten tahansa haluaakaan, muiden odotuksista tai arvostuksista riippumatta.

Kirjoittaminen on luovuutta -käsityksessä usein toistuva ajatus on se, että ”kirjoittamaan oppii kirjoittamalla”. Mitään oikotietä ei ajatella olevan. Seurauksena tästä on se, että kirjoittajan tulisi kirjoittaa paljon. Tämä nähdään ainoana keinona kehittyä kirjoittajana.

Tämänkaltaisen kirjoittamiskäsitys ja kirjoittamisen opetuksen malli eivät yleensä perustu mihinkään kattavaan teoriaan tai pedagogiseen malliin. Ohjeet perustuvat yleensä pikemminkin opettajan omaan kokemukseen kirjoittajana ja ohjaajana. Usein ajatellaan myös, että ah-

kera kirjoittaminen opettaa kirjoittamaan eikä varsinaista opetusta ja ohjausta edes välttämättä tarvita.

Vaikka kirjoittamisen opetus ei näkemyksen mukaan perustukaan yhdenmukaiseen malliin tai pedagogiseen teoriaan, tietyntyyppiset työskentelytavat ovat sille tyypillisiä. Yksi tyypillinen työskentelytapa on tekstien käsittely ryhmissä, joko vertaispalautteena tai kokeneen ohjaajan johdolla. Muiden kirjoittajien kirjoittamien tekstien ja kirjoittamisen ajatellaan stimuloivan kunkin omaa kirjoittamista. Keskustelun avulla myös välitetään toisille käsitystä hyvästä kirjoittamisesta ja hyvän tekstin kriteereistä. Kirjoittaminen on tyypillisesti erityisesti kaunokirjallista kirjoittamista, ja siten tekstin arvioinnin kriteeritkin tulevat kaunokirjallisuudesta, eivät niinkään jokapäiväisestä tekstitaidosta.

Tällainen kirjoittamisen opetus käyttää hyväkseen myös tietyntyyppisiä kirjoittamisharjoituksia. Niistä ehkäpä tunnetuin on niin sanottu vapaan kirjoittamisen harjoitus, englanniksi *freewriting*. Siinä kirjoitetaan tietyn ajanjakson ajan paperille keskeytyksettä mitä tahansa mieleen tulevaa, ilman mitään ennakko-odotuksia. Tämän tarkoituksena on vapauttaa kirjoittajaa erilaisista estoista ja tuottaa paljon tekstiä. Harjoitus on esitelty tarkemmin sivulla 140.

Toinen tyypillinen harjoitus on keskittyä kirjoittamaan omista kokemuksista ja omista kiinnostuksen kohteista. Tarkoitus on paneutua niihin asioihin, jotka kirjoittaja todella tuntee, jotka ovat hänelle aienutlaatuisia ja joiden kautta hän voi löytää myös oman äänensä, oman tapansa kertoa itselleen merkityksellisistä asioista. Yleensäkin tämänkaltaisen näkemyksen korostaa kirjoittajan henkilökohtaista kokemusta. Siten se voi auttaa kyseenalaistamaan vallitsevia konventioita ja toimia esimerkiksi kanavana erityisryhmille, joiden kokemukset on kirjoittamisen valtavirrassa sivuutettu tai joiden kirjoittamat tekstit eivät ole saavuttaneet muun kirjallisuuden statusta.

Kirjoittaminen on luovuutta -käsitys korostaa myös lukemisen merkitystä ja ajattelee kirjoittamisen taitona liittyvän lukemisen taitoon.

Kirjoittajan ajatellaan omaksuvan hyvän kirjallisuuden piirteitä omaan kirjoittamiseensa lukemalla.

Myös tähän käsitykseen liittyvässä keskustelussa ja ohjeissa on havaittavissa tiettyjä tyypillisiä sanoja, fraaseja ja kielenkäytön muotoja. Tällaisia ovat esimerkiksi ”luova kirjoittaminen”, ”kirjoittajan ääni”, ”tarina”, ”kiinnostava sisältö” sekä ”hyvä sanavalinta”. Näissä käsitteissä ja fraaseissa kiteytyvät tämän kirjoittamiskäsityksen ideologiat.

Myös tämä kirjoittamiskäsitys on kuitenkin saanut osakseen arvostelua. Sitä on kritisoitu elitistiseksi tai arvottomaksi niin sanotun todellisen elämän tarpeiden näkökulmasta. Kirjoittaminen ja sen opetus keskittyvät tämänkaltaisessa käsityksessä helposti kaunokirjalliseen kirjoittamiseen ja muunlaiset, arkisemmat kirjoittamistavoitteet sivuutetaan helposti. ”Oma ääni” on käsite, joka on helpommin yhdistettävissä vaikkapa proosatekstiin kuin esimerkiksi tyypillisiin koulumaailman teksteihin tai tarjouspyynnön tai pöytäkirjan kaltaisiin työelämän tekstilajeihin.

Näkemyksestä on joskus kritisoitu myös romanttisesta ja epäsosiaalisesta kirjoittajakäsityksestä. Vaikka tekstejä saatetaan käsitellä erilaisissa kirjoittajapiireissä, ajatellaan kirjoittamisen kuitenkin yleensä olevan yksilöllinen suoritus ja yksilöllisen luovuuden tuote. Kirjoittaminen voi tällöin muodostua myös helposti kilpailuksi joko saavutetusta menestyksestä tai pelkästään ryhmän ja sen ohjaajan suosiosta. Jos kirjoittamisen katsotaan olevan yksilöllistä toimintaa ja yksilöllisten ominaisuuksien tulosta, jäävät kirjoittamisen ongelmatkin tällöin helposti yksilöllisiksi, ja ainoaksi ratkaisuksi tarjotaan usein vain lisää kirjoittamista. On kiistämättä selvää, että kirjoittamaan oppiminen vaatii harjoittelua siinä missä minkä tahansa muunkin taidon oppiminen. Silti pelkkä kirjoittaminen ei ehkä sittenkään riitä. Myös palaute sekä oman osaamisen kriittinen tarkastelu ovat tärkeitä taitoja, mutta luovuuskäsityksessä niiden merkitys saatetaan helposti sivuuttaa.

Tietyt lähtöoletukset ovat myös varsin ongelmallisia. Erityinen ongelma on se, että usein kirjoittajien lähtökohtien oletetaan olevan sa-

manlaiset eikä yksilöllisiä eroja välttämättä huomioida. Kirjoittamisen prosessin oletetaan helposti myös olevan kaikilla samanlainen, eikä prosessia tai sen merkitystä usein kovin paljon eksplikoida.

Vaikka tässäkin kirjoittamiskäsityksessä on paljon kritisoitavaa ja vaikka myös se orjallisesti noudatettuna johtaa helposti yksipuoliseen kirjoittamiseen, on siinä myös paljon ansioita. Luovuus ja sen vapauttaminen ovat tärkeä osa kirjoittamista, ja niinpä niiden tulisi aina olla myös tärkeä osa kirjoittamisen opetusta ja opiskelua. Luovuuden nostaminen esille kirjoittamisessa voi parhaimmillaan johtaa kirjoittamisen iloon, luottamukseen omista taidoista ja kokemuksista ja jopa sen kaivatun oman äänen löytymiseen. Parhaimmillaan tämän käsityksen mukaiset kirjoittamisharjoitukset laventavat kirjoittajien käsitystä siitä, mitä kirjoittaminen on, ja siten auttavat pääsemään eroon niistä pakoista ja vaatimuksista, jotka helposti tukahduttavat kirjoittamisen.

HARJOITUS

KIRJOITA SIITÄ, MIKÄ ON LÄHELLÄSI

Kirjoita jostain sinulle merkityksellisestä asiasta. Aihe voi olla jotain, mistä erityisesti pidät, tai jotain, mikä on sinulle vaikeaa. Voit myös kirjoittaa kokemuksistasi esimerkiksi lapsuudessasi. Älä välitä siitä, miten kirjoitat. Kuvaa asiat juuri niin kuin sinä itse ne näet ja koet. Voit tarvittaessa muokata materiaalia myöhemmin.

Voit tehdä myös vapaan kirjoittamisen harjoituksen, joka on esitelty sivulla 140.

Kirjoittaminen on prosessi

Kolmatta kirjoittamiskäsitystä ja kirjoittamisen opetuksen mallia voisi kuvailla sanoilla *kirjoittaminen on prosessi*. Tämä malli syntyi 1970-luvulla, ja sen juuret ovat kahdessa suunnassa. Osittain mallin taustalla olivat kaksi edellistä kirjoittamiskäsitystä, jotka olivat monilla tavoin epätydyttäviä tai ainakin yksiulotteisia. Tämän lisäksi kirjoittamista oli myös ryhdytty tutkimaan kognitiotieteiden näkökulmasta, mikä johti uudenlaiseen kirjoittamisen malliin.

Keskeisenä lähtökohtana uudelle kirjoittamiskäsitykselle oli se havainto, että kirjoittamisen prosessi koostuu erilaisista kognitiivisista prosesseista ja työvaiheista (esimerkiksi suunnittelusta, luonnostelusta ja muokkaamisesta). Näin kirjoittamisen opiskelu on tiettyjen työtapojen opiskelua sekä palautteen hakemista ja antamista. Huomio siirtyi nyt siis ensimmäistä kertaa vakavasti tekstistä prosessiin. Muutos kirjoittamisen opetuksessa oli varsin suuri, ja seurauksena syntyi vahva uudenlainen kirjoittamisen ja kirjoittamisen opetuksen malli. Alettiin puhua prosessikirjoittamisesta.

Tämänkaltaisessa kirjoittamisen opetuksessa on keskeistä, että tekstiä työstetään erilaisten työvaiheiden kautta, yleensä pidemmän ajanjakson kuluessa. Aluksi tehdään ideointiharjoituksia, suunnittelua ja hahmottelua, jonka jälkeen kirjoitetaan luonnos tai ensimmäinen versio. Tällaisessa kirjoittamisen opiskelussa palaute on yleensä keskeistä. Ainakin ryhmältä ja mahdollisesti opettajalta saatu palaute ja tekstin muokkaus sen pohjalta ovat tunnustettuja vaiheita prosessissa.

Kirjoittamisen pilkkominen vaiheiksi on varsin helppo ymmärtää. Kirjoittamisen voi hahmottaa myös näin eräänlaisena taitona; nyt taito on vain prosessin hallinnan taitoa ja erilaisiin työvaiheisiin kuuluvien työskentelytapojen hallintaa. Tyypillisiä kirjoittamisen opiskelun tapoja tämäntyyppisessä mallissa ovat juuri eri työvaiheiden harjoittelu yhdessä, vertaispalaute sekä opettajan antama palaute.

Myös tämä kirjoittamiskäsitys on mahdollista tunnistaa tiettyjen tyypillisten sanojen ja kielenkäytön muotojen avulla. Näitä ovat esimerkiksi ”ideoida”, ”suunnitella”, ”luonnostella”, ”muokata”, ”viimeistellä”, ”pienryhmätyöskentely” ja ”vertaispalaute”.

Myös tässä mallissa on selkeitä ongelmakohtia. Yksi vaikeuksista on arviointi. Jos kirjoittamisen opetuksessa kiinnitetään paljon huomioita prosessiin, mikä on prosessin osuus arvioinnissa? Onko arvioinnin kohteena prosessi, vai arvioidaanko lopullista tekstiä kuitenkin perinteisin kriteerein, prosessista riippumatta? Voidaan myös kysyä, voiko prosessia ylipäättään arvioida. Tekstin kehittymistä eri vaiheiden kautta on mahdollista seurata, mutta se on vaikeaa ja työlästä.

Ongelmallista on myös kognitiivisten taitojen kehittyminen. Kognitiivisilla prosesseilla ja eri työvaiheilla on paljon yhteistä, mutta on tärkeää huomioida, että kognitiiviset prosessit ja työvaiheet eivät kuitenkaan ole täysin sama asia. Työvaiheita voi opiskella eksplisiittisesti, mutta kognitiiviset prosessit opitaan korkeintaan implisiittisesti. Jos ne siis opitaan, sillä ei ole mitenkään itsestään selvää, että kognitiiviset prosessit ja taidot kehittyvät työtapojen opettamisen myötä. On myös epäselvää, tulisiko kognitiivisten taitojen kehittymistä arvioida ja onko tämä ylipäättään mahdollista.

Kirjoittaminen on prosessi -mallissa on myös yksi mahdollinen vaara. Vaikka malli luonnollisesti lavensi käsitystä kirjoittamisesta, myös sen liian yksioikoinen noudattaminen voi olla haitallista. Helposti nimittäin ajatellaan, että kirjoittamisen prosessi on jokaisella kirjoittajalla samanlainen tai että se on samanlainen jokaisella kirjoituskerralla. Tällainen ajattelu voi johtaa jäykkään käsitykseen kirjoittamisesta, mikä taas helposti johtaa ongelmiin. Myöhempi kognitiivinen tutkimus kirjoittamisesta onkin laventanut kuvaa kirjoittamisen prosessista tuomalla esille sen tosiseikan, että erilaisten kirjoittajien prosessit ovat erilaisia. Esimerkiksi heikompien ja parempien tai kokemattomien ja kokeneiden kirjoittajien prosessit saattavat erota toisistaan melkoisesti. Prosessiin vaikuttavat myös monet tekstilajiin tai sosiaaliseen ympäris-

töön sidotut seikat, joihin palataan edempänä. Perinteisessä prosessi-kirjoittamisen mallissa niihin ei juurikaan kiinnitetä huomiota.

Kirjoittaminen on prosessi -ajattelu lavensi kuitenkin suuresti kuvaa kirjoittamisesta, ja se on tuonut monia tärkeitä asioita kirjoittamisen opetukseen. Keskeinen havainto oli se, että kirjoittamiseen kuuluu erilaisia vaiheita, joihin taas sisältyy erilaisia tapoja työskennellä. Toinen tärkeä havainto on se, että tekstin ei tarvitse valmistua kerralla vaan kirjoittamiseen kuluu yleensä pidempi aika. Myös kirjoittamisen aikana saadun palautteen merkitys oli tärkeä huomio. Lähes kaikenlainen kirjoittamisen opetus perustuukin nykyisin ainakin jossain määrin ajatteluun kirjoittamisesta prosessina.

Kirjoittaminen on tekstilajin tuottamista

Näkemyksistä seuraavaa voi kuvata sanoilla *kirjoittaminen on tekstilajin tuottamista*. Tämä näkemys syntyi 1980-luvulla myös osittain reaktiona edellisiin näkemyksiin. Aiemmissa kirjoittamiskäsityksissä ja niille rakentuissa kirjoittamisen opetuksen malleissa katsottiin olevan vakavia puutteita. Aiemmat kirjoittamisen mallit eivät esimerkiksi huomioineet riittävästi tekstien välisiä eroja. Kirjoittamisen opetus ei myöskään tuntunut auttavan niin sanottuja heikkoja kirjoittajia eli niitä, jotka opetusta ja ohjausta erityisesti tarvitsivat. Luovan kirjoittamisen opetuksen tai kirjoittamisen luovan opettamisen katsottiin olevan elitististä ja opettavan kirjoittamisen lajeja, joilla ei ollut käyttöä arkipäiväisessä elämässä ja jotka olivat siten oppilaiden enemmistölle hyödyttömiä. Prosessikirjoittamisessa opetuksen vaikutus kirjoittamisen tasoon ei välttämättä myöskään ollut erityisen hyvä. Oppilaat oppivat tiettyjä työskentelytapoja, mutta heidän tekstinsä eivät välttämättä parantuneet tai he päätyivät kirjoittamaan samankaltaisia tekstejä yhä uudestaan.

Nämä kriittiset havainnot mielessä kehitettiin Australiassa genre-pedagogiikaksi kutsuttu kirjoittamisen opetuksen malli, jonka taustalla

toistamiseksi sen sijaan, että pyrittäisiin tarkastelemaan eri tekstilajeja kriittisesti ja uudistamaan niitä. Jos oppilaita sosiaalistetaan tiettyyn käyttäytymisen malliin, on tämä tavallaan myös oppilaisiin kohdistuvaa vallankäyttöä. Oppilaita ohjataan normien noudattamiseen niiden kyseenalaistamisen sijasta.

Opeteltaessa tekstilajeja harjoitellaan käytännössä yleensä enemmistön tekstilajeja, vallitsevaa kirjoittamisen tapaa. Oman äänen etsiminen ja ilmaisukanavien tarjoaminen vähemmistön kokemuksille, joita kirjoittaminen on luovuutta -ajattelu tarjosi, tuntuvatkin genrepedagogiikan valossa varsin radikaalilta toiminnalta. Genrepedagogiikka kritisoi luovaa kirjoittamisen opetusta elitistiseksi, mutta korostaessaan kieliopillisen analyysin ja terminologian tärkeyttä se tavallaan tarjoaa tilalle toisenlaista elitismää. Kieliopillinen terminologia tulee nimittäin tuskin koskaan olemaan koko kansan kieli, ja kirjoittamista on pystytävä opettamaan myös yleistajuisemmin, ilman erityisterminologiaa.

HARJOITUS

TEKSTILAJIHARJOITUS: ELOKUVA-ARVIO TEKSTILAJINA

Harjoituksen voi tehdä ryhmässä tai yksin.

- 1) Pohtikaa ensin elokuva-arvostelua tekstilajina. Miettikää, minkälaisia asioita elokuva-arvostelussa mielestänne yleensä on. Minkälaisista osista se koostuu? Mikä elokuva-arvostelussa on keskeistä?
- 2) Tutustukaa yhteen julkaistuun elokuva-arvosteluun. Hahmotelkaa sen rakennetta. Minkälaisia osia pystytte siitä hahmottelemaan (esim. juoniselostus, elokuvan ohjaajan ja näyttelijöiden esittely, arvio)? Missä järjestyksessä osat esiintyvät? Minkälaisia ovat arvostelun aloitus ja lopetus? Miten laaja arvostelu on?
- 3) Tutustukaa tämän jälkeen muutamaan muuhun elokuva-arvioon. Etsikää käsiinne sekä lehdissä että internetissä julkaistuja arvioita. Verratkaa niitä edellisessä kohdassa tekemiinne havaintoihin. Miten nämä arviot eroavat ensimmäisestä arviosta? Miten ne eroavat toisistaan? Mitä yhtäläisyyksiä niissä on? Mikä arvioista tuntuu toimivan parhaiten? Miksi?

- 4) Suunnitelkaa jonkinlainen karkea malli elokuva-arviosta. Sopi-
kaa, minkälaisia osia arviossa voi olla ja miten se tulisi aloittaa ja
lopettaa. Mallin tulisi olla apuväline kirjoitusta varten, mutta sen
ei tulisi rajoittaa kirjoittamista.
- 5) Kirjoittakaa oma elokuva-arvostelunne jonkin vastikään näke-
männe elokuvan perusteella. Etsikää internetistä ja lehdistä lisä-
tietoa arviotanne varten.
- 6) Käsitelkää arviotanne pienryhmissä ja muokatkaa niitä saaman-
ne palautteen perusteella.

Kirjoittaminen on sosiaalista toimintaa

Kuten edellä on todettu, tekstilaji on suurelta osin sosiaalinen ilmiö. Vaikka tekstilajeista puhuttaessa tarkastellaan usein tekstin tason ilmiöitä, esimerkiksi kokonaisrakennetta, sanastoa tai retorisia ratkaisuja, on tekstilaji muotoutunut omanlaisekseen juuri sosiaalisista ja historiallisista syistä. Tietynlaiset tekstit on tapana aloittaa aina samalla tavalla. Esimerkiksi sanomalehtiuutiselle on vakiintunut rakenne, jossa uutisarvoisin asia kerrotaan ensin ja taustoittavat asiat myöhemmin. Kokouksen esityslista ja pöytäkirja taas noudattavat omia muotojaan, eikä niitä voi ongelmitta muuttaa. Tekstilajit toteuttavat sosiaalisia tehtäviä ja odotuksia.

Kirjoittamista voidaan tarkastella kuitenkin sosiaalisesta näkökulmasta paljon laajemminkin kuin pelkkien tekstilajien kautta. Kirjoittamisen tarkasteleminen *sosiaalisena toimintana* on uusimpia tarkastelutapoja, joita kirjoittamisesta on esitetty. Tämänkaltaisen ajattelu ja siihen pohjautuvat kirjoittamisen mallit ovat saaneet jalansijaa vasta parin viimeisen vuosikymmenen aikana, eikä mistään laajalle levinneestä ajattelumallista voi vieläkään puhua.

Kun kirjoittamista tarkastellaan sosiaalisena toimintana, se nähdään tavoitehakuksena toimintana, joka tapahtuu aina jossain tietyissä sosiaalisissa yhteisöissä. Termillä *sosiaalinen* voidaan ajatella olevan kaksi toisiinsa liittyvää mutta myös hieman erilaista ulottuvuutta. Ensimmäinen sosiaalisella voidaan tarkoittaa tietyn *toiminnan historiallista*

ja institutionaalista luonnetta, toisin sanoen sitä, että kaikki toiminta, kirjoittaminenkin, on osa tietynlaista perinnettä ja tapahtuu aina jonkinlaisessa yhteisössä. Toisaalta termillä sosiaalinen tarkoitetaan myös toiminnan sidonnaisuutta aina johonkin tiettyyn tilanteeseen ja tuohon tilanteeseen liittyvää vuorovaikutusta ja toimintaa. Toisin sanoen tarkoitetaan sitä, että kaikki toiminta, myös kirjoittaminen, tapahtuu aina jonkinlaisessa vuorovaikutustilanteessa, konkreettisena tapahtumana suhteessa muihin ihmisiin.

Kirjoittaminen on sosiaalista toimintaa -ajatteluun liittyy joitain keskeisiä käsitteitä, joiden tarkasteleminen auttaa hahmottamaan tätä ajattelua. Näistä ensimmäinen on englanninkielinen termi *literacy*. Se voidaan kääntää monin eri tavoin. Joskus sillä tarkoitetaan luku- ja kirjoitustaitoa, joskus puhutaan tekstitaidosta. Tällöin termin sisältö kaventuu kuitenkin helposti eräänlaiseksi tekniseksi taidoksi. Tekstien ymmärtäminen ja tuottaminen vaativat kuitenkin todellisuudessa ensisijaisesti sosiaalista tietoa ja taitoa. Laajemmin ymmärrettynä *literacy* voitaisiinkin kääntää termillä *kirjoituskulttuuri*. Silloin sillä tarkoitetaan kirjoittamiseen liittyviä sosiaalisia käytänteitä ja tapoja, esimerkiksi osallistujia, sosiaalisia tavoitteita, kirjoittamisen ja lukemisen suhdetta, ajan, tilan ja välineiden käyttöä sekä sukupuolipainotuksia. Kirjoituskulttuuriin kuuluu siis se puoli kirjoittamisen sosiaalisuudesta, joka tarkastelee sosiaalisuutta historiallisena ja institutionaalisenä ilmiönä.

Toinen käsite, joka liittyy kirjoittamiseen sosiaalisena toimintana, on *kirjoitustapahtuma* (engl. *writing event*), joka puolestaan on paikallisempi ilmiö kuin kirjoituskulttuuri. Kirjoitustapahtumaan sisältyvät teksti, kirjoittamisen prosessi sekä näihin liittyvä sosiaalinen vuorovaikutus. Kirjoitustapahtumaan voisi siis ajatella sisältyvän termin ”sosiaalinen” jälkimmäisen ulottuvuuden, sen, että kirjoittaminen on tiettyyn tilanteeseen ja tiettyihin puitteisiin sidottua. Lisäksi se pitää sisällään myös paljon kaikenlaista vuorovaikutusta, esimerkiksi tehtävänantoja, keskustelua, palautetta ja arviointia.

Kun kirjoittamista tarkastelee sosiaalisena toimintana, alkaa viimeistään hahmottua se, että kirjoittaminen on varsin monisyistä toimintaa. Kirjoittajan täytyy hallita kielioppi ja oikeinkirjoitus, hänen tulee olla tietoinen eri tekstilajien piirteistä, osata erilaisia työvaiheita ja hahmottaa kirjoittamisen prosessi, ja lopulta pitäisi olla luovakin. Silti tämäkään ei riitä. Kirjoittamiseen liittyy kaiken tämän lisäksi myös sosiaalisia odotuksia ja toimintatapoja. Tämän monitahoisuuden oivaltamiseen perustuikin tarve kehittää kirjoittamisen opetusta aiemmin esitellyistä malleista eteenpäin. Kaikista ansioistaan huolimatta kukin edellisistä malleista näkee kirjoittamisen väistämättä liian kapeana. Kirjoittaminen on enemmän.

Kirjoittaminen on sosiaalista toimintaa -ajattelu ja siihen pohjautuvat kirjoittamisen opetuksen mallit perustuvat pikemmin sosiaaliseen havainnointiin kuin kasvatus- tai kielitieteelliseen teoriaan. Kirjoittamisen opiskelussa pyritään ”pois luokkahuoneesta kohti maailmaa”. Niinpä kirjoittamisen opiskelu tapahtuu aidoissa ympäristöissä ja tekemällä aitoja tehtäviä, joilla on todellista merkitystä kirjoittajalle. Kirjoittamisen opiskelussa yhdistyvät tekstin rakentamisen ja sosiaalisten tekijöiden opiskelu. Käytännössä kirjoittamista opiskellaan lukemalla tekstejä, tekemällä käytännön kirjoitusharjoituksia sekä havainnoimalla muiden kirjoittajien ja koko kirjallisen yhteisön toimintaa sekä toimimalla myös itse tässä yhteisössä.

Kirjoittaminen on sosiaalista toimintaa -käsitteen mukaisessa kirjoittamisen opiskelussa voidaan hahmottaa kaksi keskeistä mallia, joita voidaan kutsua *mestari-kisälli-periaatteeksi* ja *perifeeriseksi osallistumiseksi* (engl. *peripheral participation*). Mestari-kisälli-toiminta on kirjoittamisen opiskelua, joka tapahtuu kokeneemman kirjoittajan ohjauksessa mallia ottaen sekä neuvoja ja palautetta saaden. Mikään kovin uusi ajatus tämä ei tietenkään ole, onhan sitä sovellettu monilla aloilla kautta aikojen. Kirjoittamisen opetukseen tuotuna ajatus, ainakin systemaattisemmin sovellettuna, on kuitenkin uudempi. Perifeerinen osallistuminen puolestaan tarkoittaa osallistumista jostain tietystä

kirjoitustyöstä vastuussa olevaan ryhmään siten, että oma vastuu työstä on kuitenkin pieni. Opiskelija havainnoi muiden toimintaa ja osallistuu kirjoittamiseen omalla panoksellaan niin, että kokonaisvastuu on viime kädessä silti muilla.

Sosiaalisen kirjoittamiskäsityksen mukaan kirjoittamisen oppimisessa keskeistä on *identifioituminen*: ihmiset osallistuvat tietynlaiseen toimintaan, jos he identifioituvat sen taustalla oleviin arvoihin ja tavoitteisiin. Tällöin he haluavat yleensä aidosti osallistua toimintaan ja opetella siinä vaadittuja taitoja. Näin he myös helpommin liittyvät osaksi kyseistä yhteisöä. Jos taas identifioituminen yhteisön toimintaan puuttuu, on yhteisössä toimimiseen vaadittujen taitojen opettaminen vaikeaa.

Usein, kun kirjoittamista tarkastellaan sosiaalisena ilmiönä, ajatellaan opettajan roolin olevan vähäinen: kirjoittamista oppii implisiitaisesti osallistumisen myötä. Koska kirjoittaminen on sosiaalista toimintaa -malli on myös ajallisesti varsin uusi kirjoittamisen opetuksen malli, ei välttämättä vielä voida puhua pitkälle hioutuneesta ja yhdenmukaisesta pedagogisesta suuntauksesta. Voidaan kuitenkin erottaa kolme eri lähestymistapaa kirjoittamisen opetukseen, joita yhdistää kirjoittamisen näkeminen sosiaalisena toimintana. Nämä ovat a) *funktionaalinen lähestymistapa*, b) *kommunikatiivinen lähestymistapa* ja c) *etnografinen lähestymistapa*. Lähestymistavoissa on luonnollisesti paljon yhtäläisyyksiä, mutta painotuserojakin on.

Funktionaalisessa lähestymistavassa opetus tapahtuu tosielämän kontekstissa tai sitä simuloivassa ympäristössä. Painotus on ensisijaisesti tietyn sosiaalisen tavoitteen onnistuneessa suorittamisessa, esimerkiksi työn hakemisessa. Tehtävänä on tällöin toteuttaa sellainen kirjoitustehtävä, jonka vaatimukset tulevat kirjoittajan ulkopuolelta, esimerkiksi työhakemus tai jokin muunlainen työteksti. Tällöin kirjoittamisen opetus voi myös olla osa laajempaa tehtävää, johon voi liittyä muunkinlaista ohjausta, esimerkiksi työhaastattelun harjoittelua.

Funktionaalista lähestymistapaa käytetään erityisesti työelämäkoulutuksessa ja maahanmuuttajien koulutuksessa. Juuri tämänkaltaisissa tilanteissa opiskelijoiden toivotaan saavuttavan taitoja, joiden avulla he voivat muuttaa sosiaalista asemaansa, joskus merkittävälläkin tavalla. Kirjoittamisen opiskelu on tällöin luonnollisesti hyvin funktionaalista, sillä ensisijaisena tavoitteena on esimerkiksi työpaikan saaminen, ei jonkinlainen abstrakti kirjoitustaito. Funktionaalinen lähestymistapa lähestyykin jossain määrin kirjoittaminen on taitoa -käsitystä. Molemmissa kirjoittamisen opiskelua tarkastellaan jossain määrin rajatusta näkökulmasta, tiettyjen konkreettisten taitojen opetteluna.

Toinen kirjoittamisen sosiaalista luonnetta korostava lähestymistapa on puolestaan niin sanottu kommunikatiivinen lähestymistapa. Tässä mallissa kirjoittaminen tapahtuu aidossa sosiaalisessa ympäristössä. Opiskelija toimii esimerkiksi normaalissa työympäristössään kirjoittaen normaaleja työelämätekstejä. Hän saa kuitenkin lisäksi kirjoittamiseen painottuvaa ohjausta opettajalta. Kommunikatiiviseen lähestymistapaan perustuvassa kirjoittamisen opetuksessa voidaan käyttää myös simuloituja harjoituksia. Opiskelija voi esimerkiksi toimia kuvitteellisen yhtiön tiedottajana ja joutua reagoimaan erilaisiin yhtiölle tapahtuviin asioihin ja esimerkiksi kirjoittamaan tiedotteita yrityksen varastossa tapahtuneesta tulipalosta.

Kun kirjoittamisen opiskelua tarkastellaan sosiaalisesta näkökulmasta, on usein helpompi hahmottaa edellä esitettyjen kaltaisia esimerkkejä vaikkapa työelämän tarpeisiin painottuvasta kirjoittamisen opetuksesta. On kuitenkin hyvä muistaa, että myös opiskeluympäristö on sosiaalinen ympäristö. Koulussa toimiessaan opiskelijat sosiaalisuvat yhden tietyn sosiaalisen yhteisön eli oppilaitoksensa tapoihin ja normeihin. Kirjoittamista opiskellaan ja harjoitetaan tällöin tuon yhteisön tavoitteiden, odotusten ja sääntöjen mukaan. Yksi tapa soveltaa sosiaalista näkökulmaa kirjoittamisen opetukseen ovatkin erilaiset muihin opintoihin integroidut kirjoittamisen kurssit, joissa kirjoittamista opiskellaan konkreettisten opiskelutöiden avulla.

Edellä mainittujen lähestymistapojen lisäksi voidaan mainita vielä kolmas kirjoittamisen opetuksen malli, joka lähestyy kirjoittamista ensisijaisesti sosiaalisena ilmiönä. Tämä malli on niin sanottu etnografinen lähestymistapa. Etnografialla tarkoitetaan tiedon keräämistä omakohtaisen, systemaattisen havainnoinnin avulla. Nimensä mukaisesti etnografisessa kirjoittamisen opiskelussa keskitytään tietyn yhteisön toiminnan tarkkailuun ja dokumentointiin. Käytännössä tämä voi tarkoittaa jossain kirjoittamiseen liittyvässä työyhteisössä oleskelua, tarkkailua ja muodollisia tai vähemmän muodollisia haastatteluja ja keskusteluja. Kirjoittamisen opiskelu on kirjoitustehtävien sijaan ensisijaisesti muiden havainnointia, ja oppiminen tapahtuu implisiittisesti havainnoinnin myötä.

Myös kirjoittaminen on sosiaalista toimintaa -mallissa on omanlaisensa hyvän tekstin kriteerit. Teksti on tämän käsityksen mukaan hyvä, kun se saavuttaa tavoitteensa. Tarkastelun kohteena ovat tekstin seuraukset suhteessa kirjoittajan omiin tavoitteisiin mutta myös tekstin vaikutus muihin ihmisiin. Käytännössä arviointi on tällaisesta näkökulmasta erittäin vaikeaa. Miten esimerkiksi kaikki sosiaaliset tekijät voidaan huomioida yhden kirjoitustehtävän arvioinnissa? Todellisuudessa arviointi voi myös tässä mallissa tapahtua muiden, tekstinsisäisten kriteerien perusteella. Arviointia voi jossain määrin suunnata oikeaan suuntaan esimerkiksi siten, että opiskelijan oma näkökulma huomioidaan arvioinnissa. Opiskelija itse pystyy esimerkiksi oppimispäiväkirjan muodossa arvioimaan tekstiään huomattavasti laajemmassa kontekstissa kuin opettaja. Arvioinnin aikaperspektiivi on kuitenkin yhä tällöinkin jossain määrin kapea. Hyvän tekstin vaikutus ympäröivään maailmaan tai edes opiskelijaan itseensä on ainakin joiltain osin arvioitavissa usein vasta myöhemmin. Aikaperspektiivi tulee arviointiin mukaan silloin, jos arviointi perustuu portfolioon. Tällöin opiskelijan kehittymistä on mahdollista tarkastella hieman laajemmin.

Myös kirjoittaminen on sosiaalista toimintaa -näkemyksessä on omia korostuneita sanoja ja kielenkäytön muotoja, joista sen tunnistaa. Erityisen tyypillisiä ovat sanat ”kirjoitustapahtuma”, ”konteksti” ja ”tavoite” sekä viittaukset tekstin tuottamisen ympäristöön.

Myös tämänkaltainen kirjoittamisen opetuksen malli on saanut osakseen kritiikkiä. Erityisesti sitä on kritisoitu ambivalentista suhtautumisesta opetukseen ja arviointiin sekä ”perusteiden” opettamisen laiminlyönnistä. Kärjistetyimmillään kirjoittamisen opiskelu on vain omatoimista havainnointia yhteisössä. Kun kirjoittaminen hahmottuu hyvin laajaksi ilmiöksi, voi fokuskin helposti hukkaa.

Kirjoittaminen on sosiopoliittista toimintaa

Viimeinen kirjoittamiskäsityksistä, *kirjoittaminen on sosiopoliittista toimintaa*, liittyy varsin läheisesti edelliseen käsitykseen kirjoittamisesta sosiaalisena toimintana. Tämä kirjoittamisen malli huomioi kirjoittamisen sosiaalisen ulottuvuuden mutta korostaa tämän lisäksi erityisesti valtaa sekä kirjoittamisen poliittisuutta ja ideologiasidonnaisuutta. Kirjoittaminen on sosiopoliittista toimintaa -mallin juuret ovat niin sanotussa kriittisessä lingvistiikassa.

Tässä mallissa kirjoittamista tarkastellaan vallan näkökulmasta. Valalla on tässä yhteydessä ainakin kaksi puolta. Sillä tarkoitetaan sekä kirjoittajaan kohdistuvaa valtaa että kirjoittajalla olevaa valtaa. Tämä tarkoittaa siis ensinnäkin sitä, että kirjoittaminen toimintana on valtarakenteiden ja konventioiden määräämää. Toisaalta kuitenkin kirjoittaminen myös vaikuttaa sosiaalisiin rakenteisiin sekä kirjoittajan identiteettiin. Kirjoittajan toiminta on rajoitettua, mutta samalla tuo toiminta on itsessäänkin vallankäyttöä.

Tämän näkemysten mukaan kirjoittaminen on sosiaalisesti rakenteiden resurssien käyttöä. Kirjoittajan käytettävissä on eri *tekstilajeja*

sekä erilaisia *diskursseja*. Tekstilajit ovat siis tietäntyyppisten kirjallisten konventioiden joukkoa, tietynlaisia kirjallisia tapoja saavuttaa sosiaalisia tavoitteita. Diskurssit puolestaan tarkoittavat erilaisia tapoja käyttää kieltä maailman kuvaamisessa, kieleen rakennettua käsitystä todellisuudesta. Kirjoittajalla ei kuitenkaan ole rajatonta vapautta näiden resurssien käyttämiseen. Ideologiset valtarakenteet määräävät, mitkä tekstilajit ja minkälaiset diskurssit ovat kirjoittajan käytettävissä. Käytännössä siis paljolti sosiopoliittinen konteksti määrää sen, millaisena kirjoittaja voi esittää maailman ja itsensä sekä miten hän voi puhutella lukijaa.

Äärimmäinen esimerkki voi havainnollistaa tätä ajattelua. Esimerkiksi maassa, jossa on vallalla voimakas diktatuuri, voivat tietyt diskurssit ja tekstilajit olla kiellettyjä. Kirjoittaja ei esimerkiksi saa kritisoida vallassa olevaa hallintoa ja käyttää ”hallitus sortaa kansaa”-diskurssia. Myös tietyt tekstilajit, vaikkapa mielipidekirjoitukset ja poliittiset lehdet, saattavat olla kiellettyjä tai niiden julkaisusta voi seurata vakavia rangaistuksia. Vaikka tilanne ei meidän maassamme olekaan näin äärimmäinen, samankaltaiset ilmiöt rajoittavat kirjoittamista hie- man piilevämmiin. Poliittiset tilanteet voivat tehdä tietynlaiset kirjoitukset ei-toivotuiksi, ”vääränlaiset” näkemykset tiedeyhteisössä voivat vaikeuttaa kirjoittajan uran etenemistä, ja kaikenlaista kirjoittamista voidaan rajoittaa vaihtelevien moraalikäsitusten mukaan. Koska kirjoittaminen tapahtuu aina tietynlaisessa sosiaalisessa ympäristössä, on kirjoittaja aina jossain määrin tuon ympäristön rajoittama. Esimerkiksi opinnäytetyötä kirjoittavalla opiskelijalla ei ole täyttä vapautta kirjoittajana vaan häntä säätelevät oppilaitoksen normit ja valtarakenteet. Koska oppilaitos päättää myönnettävistä tutkinnoista ja opinnäytteen ohjaaja arvostelee kirjoitettavan opinnäytteen, on opiskelija kirjoittajana aina näille alisteinen.

Kaunokirjallisuuden puolella suorastaan perinteinen syy kirjoittamisen rajoittamiseen ovat moraaliset perusteet. Kirjailijoita on tuomittu moraalisiin perustein vankeuteen lähes kaikissa kulttuureissa ja

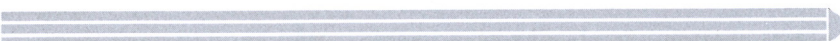
kaikkina aikakausina. Kaunokirjallisuuteen kohdistuu kuitenkin myös monenlaista muuta vallankäyttöä. Kustantajat, kriitikot, tutkijat ja monet muut tahot määrittelevät koko ajan sitä, minkälaiset diskurssit ja tekstilajit ovat kaunokirjallisuudessa arvokkaita ja edistämisen arvoisia. Yksittäinen kirjailija voi olla vahvasti näiden tahojen armoilla, sillä julkaisukynnyksen ylittäminen ja huomion saaminen ovat aina suurelta osin kirjailijan vaikutusvallan ulkopuolella.

Vaikka kirjoittaminen on sosiopoliittista toimintaa -mallissa kirjoittamista tarkastellaan kriittisesti, ei sen näkemys sosiopoliittisista rakenteista kuitenkaan välttämättä ole deterministinen. Kirjoittajaa ei pidetä avuttomana olosuhteiden vankina. Hän on aktiivinen sosiaalinen toimija, joka voi tehdä valintoja ja muokata käytänteitä ja siten muuttaa ja uhmata sosiaalisia rakenteita. Kirjoittajallakin on siis valtaa.

Kirjoittamisen opiskelu sosiopoliittisesta näkökulmasta on tule- mista tietoiseksi eri diskursseista ja tekstilajeista, niiden historiasta ja niiden poliittisista taustoista. Kirjoittajan tulee tämän käsityksen mu- kaan tulla tietoiseksi toisaalta kirjoittamisensa rajoituksista ja toisaalta omasta vastuustaan. Kirjoittamisen opiskelu on suurelta osin sosiaalis- ten rakenteiden tarkastelua ja kielitietoisuuden lisäämistä. Käytännössä tämä tarkoittaa kriittistä tekstien lukemista, sosiaalisten rakenteiden havainnointia ja tarkastelua sekä kielellisten valintojen ja vaihtoehtojen kriittistä tarkastelua. Käytännön työmuotoja ovat esimerkiksi luennot, lukutehtävät ja kirjoitustehtävät, joiden avulla tarkastellaan esimerkik- si sitä, miten saman asian esittäminen eri tavoin vaikuttaa sisältöön. Kirjoittamisen opiskeleminen on siis paljolti sitä, että yritetään tulla tietoisiksi kielellisistä ja sosiaalisista valinnoista ja rajoituksista.

Tämän mallin mukaan hyvä teksti on tietoinen rajoituksistaan ja vastuustaan. Arviointi itsessään on vallankäyttöä ja siten paljolti tämän näkemyksen lähtökohtien vastaista. Myös tämä näkemys on helppo tunnistaa tietystä sanoista ja kielenkäytön muodoista. Yleisiä termejä ovat ”poliittinen”, ”valta”, ”yhteiskunta”, ”ideologia” ja ”sosiaalinen toi- minta”.

Kirjoittaminen on sosiopoliittista toimintaa -käsitys on luonnollisesti saanut osakseen myös kritiikkiä, kuten muutkin käsitykset. Erityisesti sitä on kritisoitu siitä, että se edustaa vain tietäntyyppistä kriittisyyttä, paljolti intellektuellia, vasemmistolaista ja feminististä. Malli ei myöskään välttämättä huomioi kirjoittamiseen itseensä sisältyviä jännitteitä, vaikkapa luovuuden ja konventioiden välisiä jännitteitä. Vaikka sosiopoliittinen kirjoittamisen malli tuntuu tietystä näkökulmasta laajalta, voi se toisaalta olla omalla tavallaan myös kapea.

Edellä kirjoittamista on tarkasteltu erilaisten kirjoittamiskäsitysten kautta. Nämä käsitykset ovat havainnollistaneet sitä, miten eri tavoin kirjoittamista on esimerkiksi opetettu sekä minkälaisia asioita kirjoittamisessa on arvostettu. Jo pelkän jaottelun hahmottaminen ja kirjoittamiskäsitysten tarkasteleminen lisäävät ymmärtämystämme kirjoittamisesta. Kirjoittamiskäsityksistä tietoiseksi tuleminen onkin itsessään myös sosiopoliittista tai sosiokriittistä kirjoittamisen opiskelua. Jaottelua voi myös soveltaa useammalla eri tavalla.

Yksi varsin selkeä sovelluskohde on kirjoittamiseen liittyvien aineistojen tarkasteleminen ja näiden aineistojen tutkiminen. Jaottelun avulla on mahdollista hahmottaa, minkälaista käsitystä kirjoittamisesta esimerkiksi opetussuunnitelmissa tai oppikirjoissa kannatetaan. Opetussuunnitelmat ja oppikirjat ovat aina tiettyssä sosiaalisessa ja historiallisessa tilanteessa syntyneitä. Ne eivät ole myöskään ideologisesti neutraaleja, vaan niissä tehdyt valinnat ovat monenlaisten tekijöiden summa. Opetussuunnitelmien ja oppikirjojen taustalla on tutkimustuloksia ja aitoja pedagogisia tavoitteita mutta myös ideologisia ja taloudellisia intressejä. Opetussuunnitelmat eivät ole arvovapaita, vaan ne ovat aina syntyneet tiettyjen kirjoittamiskäsitysten ja muunlaisten ideologisten käsitysten pohjalta. Opetussuunnitelmien ja oppikirjojen

tarkastelu edellä esitellyn jaottelun valossa voi olla erittäin valaisevaa opettajille, kirjoittamisen opiskelijoille ja monille muillekin.

Edellä kuvailtu kriittinen lähiluku tai tutkimus ei kuitenkaan ole missään nimessä ainoa tapa soveltaa jaottelua. Luonnollisesti tärkeää on tämän jaottelun soveltaminen kirjoittamisen opetukseen ja opiskeluun. Seuraavassa luvussa tarkastellaan, minkälainen vaikutus jaottelulla voi olla kirjoittamisen opetukseen.

KIMMO SVINHUFVUD

Kokonaisvaltainen kirjoittaminen

ART HOUSE

KIMMO SVINHUFVUD Kokonaisvaltainen kirjoittaminen

Kirjoittaminen on monipuolinen taito. Kun kirjoittaja tuottaa tekstiä ja muovaa sen sisältöjä ja rakennetta tarkoituksenmukaiseksi, työhön vaikuttavat myös monet tekstinulkoiset asiat: kirjoituskulttuuri, erilaiset käsitykset kirjoittamisesta ja kirjoittamisen eri vaiheet.

Kokonaisvaltainen kirjoittaminen tarkastelee kirjoittamisen eri puolia kokonaisuutena, jonka hahmottaminen auttaa kehittymään kirjoittajana – oli oma kirjoittamisen laji mikä hyvänsä. Käsitte-lynsä saavat myös kirjoittamisen ongelmat ja niiden ratkaiseminen sekä palautteen antaminen.

Kirjoittajille kirja tarjoaa runsaasti työkaluja oman kirjoittamisen kehittämiseen, opettajille taas selkeän mallin kirjoittamisen opettamiseen. Kirja sisältää myös joukon tehtäviä, joiden avulla kirjoittamisen eri osa-alueita voi harjoittaa.

9 789518 845594

ISBN 978-951-884-559-4
KL 88.2 | 38.298
www.arthouse.fi

öA